

ETBIN BOJC

MLADINA OB SVETOVNI VOJNI

»Kot vnanji pogoj se včasih prav krepko uveljavlja celoten kulturni položaj tiste dobe. Tako je n. pr. duša »povojne« mladine čisto drugačna, nego li jo je izkazoval mladi rod še pod konec 19. stoletja.« (Dr. K. Ozvald: Duševna rast otroka in mladostnika, str. 12.)

Najmanj ne mislim podajati v sledečem kakih statističnih tabel o razvoju in stanju naše mlade inteligence. S statističnimi zgodovinskimi slikami današnje mladine mi je kot mlademu s te časovne razdalje nemogoče prihajati spričo neustaljenosti razvojne usmerjenosti.¹ Hočem marveč ugotoviti le nekaj dejstev o tej razvojni usmerjenosti in zarisati predvsem zadevno razliko med predvojno in povojno tako usmerjenostjo. To razliko hočem poiskati zlasti ob treh glavnih vidikih ozir. socioloških smernicah, ki veljajo že za tipične duhovne razvodnice vsega kulturnega gibanja: ob narodnostni namreč, socialni in religiozni.

Mogli bi ločiti ob prelomu svetovne vojne in njenih velikih posledicah najmanj tri generacijske razlike. Slučaj je hotel, da je vprav ta vojna potegnila značilne črte med razdobnimi skupinami naših najmlajših obvojnih rodov, ki so izredno značilne zanje. Ločiti bi morali tako oni rod naše inteligenčne mladine, ki je še aktivno-udeležno izkusil vojne grozote od rodov tik pred in tik za vojno. Seveda bi bilo treba za prikaz sedanjega stanja naše mlade inteligence in njenega najmlajšega naraščaja ločiti še prvo povojno generacijo, ki je sama svetovno vojno še pasivno-neudeležno občutila, od poznejše povojne generacije, ki je o grozotah vojne mogla le posredno zvedeti, ter morda še kasnejšo, katero vpliv vojne le še nekako obodno-posledično zadeva. Treba bo generacijo, ki so ji obrisi svetovne vihre ostali le več ali manj daljni, polzabrisani spomini iz prvih življenjskih let s poldoživeto vsebino, strogo ločiti od kasnejše generacije, na katero ta vsebina

¹ Naj opozorim tu na članek podobne vsebine v »Slovincu«, št. 167 iz l. 1930. (T. Krošl.)

sploh ni imela več neposrednega vpliva. Zdi se tudi, da prihaja v zadnjem času nova taka vsebina-ločilnica, ki je s prejšnjim pojavom vojne sicer v neposredni zvezi — ker je tudi njena posledica ali vsaj od nje pospešena — in ki bo nedvomno spet po svoje močno vplivala vprav na doraščajočo generacijo ter v tej zapustila svoje sledove: v mislih imam brezposelnost in ves ostali kompleks negativnih znakov splošne gospodarske krize sodobnosti. Skoraj nemogoče se je namreč izogniti vplivu teh in takih časovnih pojavov in se mu s svojo osebnostjo iztrgati iz neizprosnega oklepa vse njegove vzročno-posledične kompleksnosti, zlasti, če govorimo na splošno. Ti in taki pojavi namreč vedno s svojo časovno-usodno vsebino preoblikujejo do neke mere osebnostno rast in posameznikovo usmerjenost. Tudi ni nepomembno pri tem, koliko časa tak vpliv na mlado dušo deluje in s kakšno jakostjo ter s kakšno perspektivo v bodočnost. Vse to je zelo važno za povprečnega mladostnika, o katerem govorimo. Izjemni posamezniki — kot vedno in povsod — tudi tukaj le potrjujejo pravilo in z najdalekovidnejšo časovno orijentacijo ne morejo na tostvarnem toku ničesar bistvenejšega izpremeniti ali vsaj ne preokreniti, celo pa ne zaustaviti. Globoka in rešilna spoznanja se namreč redno grade na pretresljivih izkušnjah ob časovnih vsebinah in morejo šele na bodočnost učinkovati v smislu napredka in blagostanja. Redko se prvenstvena in avtokratična vloga teh in takih široko-socioloških, sekularnih činjenic dá zamenjati, oziroma kriti z ožjo-osebno, trenutno činjenico. Le ob nastopih velikih reformatorjev-genijev imamo ta primer vsaj deloma uresničen. Sicer pa je znano, da se filozofske ideje in spoznanja navadno udejavljajo šele nekaj stoletij kasneje. Zato se tudi umetniške in politične lavorike in proslavni triumfi navadno vedno odtegnejo n. pr. filozofskemu delu. Tragično pri tem je le dejstvo, da ima to svoj negativen vpliv nazaj, da se namreč vsled te časovne razdalje prerado pozablja na njih prvenstvene vrednote. Saj je — če tako premislimo — vse ustvarjenje umetnikov in politikov končno le kaj podobno »bahanju s pavovim perjem« t. j. z onimi spoznanji, ki so jih prinesli v svet misleci-filozofi. Seveda je po nadarjenosti in trudu treba pripisovati enake zasluge — če že moremo o teh govoriti — vsem kulturnim delavcem, a prvenstveno obstaja slejkoprej delo vidcev-mislecev, ki v svoji zgolj duhovni usmerjenosti razsvetle obdobja zgodovine, pri čemer s strani tkzv. javnosti ne najdejo žal največkrat nikakega razumevanja, kaj šele odobravanja ali pobude. Prerada jih zadene celo usoda preganjancev in heretikov, ker so prezvesto služili svojemu nenavadno globokemu in dalekosežnemu, sodobnikom nedojemnemu spoznanju, prepuščeni v popolni duhovni poglobljenosti in osamljenosti domala samemu sebi in svojemu stvarjalnemu geniju. Zakaj pripovedujem vse to? Zato, ker se prerado dogaja, da stoji in se kreče celotno kulturno življenje pod premočnim vplivom prav po-

litičnih in umetniških časovnih naziranj in tokov in pa ker bi utegnilo biti tudi med sodobno mlado inteligenčno generacijo nekaj globljih duhov.

Pregroba zavisnost življenja današnjega človeka od gospodarskih pogojev in stalni boj za obstanek v današnji brezposelnosti bo gotovo s svoje strani skrajno kvarno in naravnost morilno vplival na — zlasti duhovno usmerjenega — mladega človeka, ki bo v tem splošnem zastoju oziroma umiku v primitivizem izgubil mnogo ustvarjalnih energij. Plod njegovih stvaritev bo ogrožen, če ne popolnoma onemogočen. Nič rad se namreč ta časovni val snovnega umiranja ne zmeni za tiho, duhovno cvetko posameznika na vrtu človeštva; zlasti ne danes, ko se že po prvih povojnih razmahih demokracije in individualizacije obrača vse spet bodisi k absolutizmu nekaternikov s parolo opomina na izredne splošne časovne prilike (od strani nacionalizma in fašizma v kapitalističnem ustroju) bodisi s parolo »boljšega družabnega reda« k popolni razindividualizaciji vsega življenja (kolektivizem Rusije). Ni dvoma, da bo vse to po svoje vplivalo na porajajoče se mlade generacije...

Po teh kratkih ugotovitvah preidimo k naši nalogi, kakor smo si jo zastavili. Primerjati moramo torej vse ono predvojno življenjsko-časovno ozračje, ki ga je baš svetovna vojna tako docela izpremenila, z onim vse do današnjih dni, ko resno grozi Evropi — po znakih sodobne krize — ponovni brodolom.

Če se skušamo poglobiti v duha in izraz teh dveh dob, nam kmalu postane jasna in — po ločilnici svetovni vojni, ki smo si jo postavili — tudi razumljiva in utemeljena izrazita razlika med usmerjenostjo predvojnega in povojnega razumnika pri nas. S psihološkega stališča namreč nič ne vpliva na generacijo močnejše in prevratnejše, nego čas in njegove prilike, kaj šele, če so te prilike strašne in pretresljive, kot je n. pr. pojav svetovne vojne. Saj so tako veliki in grozoviti dogodki v zorenju in rasti človeških generacij in njih kulturnih krogov le gibala in mejniki, prinašajoči vedno novih podnetov in zagonov k napetejšemu in sestavnejšemu razživljanju notranjih človekovih življenjskih silnic in usmerjenj v pravcu do očiščenja in odrešitve. Nočem pa trditi ob tem navideznem napredku, ki ga je n. pr. svetovna vojna prinesla v kulturoslovnem pogledu (čisto konkretno: v narodnostnem pogledu zlasti nam Slovanom, v socialnem pogledu v poudarku demokracije in enakopravnosti, v religioznem pa morda v psihološkem poudarku v neposredni zvezi z novo socialno razgibanostjo), da bi bila vojna redno in neizogibno sociološko sredstvo duhovnega dviganja človeštva, kar je treba odločno zanikati. Saj je vojna — kot fizično sredstvo — le še pomagalo in socialno-sredstveni rekvizit nižje kulturnih narodov. Gotovo pa o kaki zadevni, sem spadajoči morebitni krivdi ali zaslugi rodov ne more biti govora vsedotlej, dokler imamo opravka s takimi višjimi silami, ki vplivajo na psihologijo generacij, zakaj o vsem tem — kakor tudi o odgovor-

nosti sploh — moremo govoriti šele tedaj in tam, kadar in kjer gre za voljo in odločitev posameznika. O tem posamezniku pa smo že rekli, da ima navadno — vsaj za povprečnega človeka to velja — le malo vpliva neposredno na sociološko-časovne pojave sodobnosti. Zato bi bilo nespametno govoriti v tem smislu prezirljivo o tej nasproti oni generaciji, n. pr. o predvojni generaciji nasproti povojni in zopet o tej morda nasproti porajajoči se, ali tudi obratno. Ne brani nam pa to spet, da v nekem, namreč duhovno-pravilnostnem, časovno-odrešitvenem smislu postavljamo z neko večjo ali manjšo objektivno zanesljivostjo eno pred drugo (recimo povojne generacije pred one, ki so se izživljale pred vojno). To pa je mišljeno samo v smislu razvojnega napredka in časovne pretresenosti ter osebne preizkušnosti povprečnega mladega človeka, ne pa morda v smislu služnosti.

Trije vidiki nam naj v nadaljnjem služijo kot ogledalo in pomagalo za primerjanje in ugotavljanje prejšnjih pa sedanjih generacij naše inteligence in njene usmerjenosti. To so že omenjeni narodnostni, socialni ter religiozni vidik. S tem in takim primerjanjem homo pa že hkratu — deloma vsaj — določili tudi usmerjenost naše mlade inteligence po vojni.

1. Svetovna vojna je prinesla mnogokje in tudi pri nas v narodnem oziru bistveno drugačno lice. Podobno ostalim slovanskim narodom je tudi našemu ob prevratu zasijalo solnce narodne svobode in osamosvojitve. Nalik električni iskri je prešinilo zdaj — v prejšnji stoletni odvisnosti že nekam odrevenele slovanske narode — povsem novo, do zdaj morda le v močnejšem hrepenenju zaživljeno ozir. doživeto čustvo narodnostne svobode, enakopravnosti in samovlade. K temu narodnostnemu čustvu se pridruži še čustvo ponosa in samozavesti ob lastni državi, ki bo — v ostri ločitvi od prejšnje minule dobe — ščitila in čuvala narodne svetinje ter pospeševala napredek in povzdig naroda v najnesebičnejšem pomenu besede. Ta prešinjnost sproščene zavesti narodne svobode in neodvisnosti, kakor jo je začutila do opojnosti ona generacija, ki je baš s to zavestjo doživela v sebi ostri kontrast z usužnjenostjo prejšnje, je sprva nekako opajala. Ko pa je prvo razburkano navdušenje splahnelo, je navdala mladino z globoko presunjenostjo, da se je začejala resneje zavedati novega časa, novih nalog in svojega poslanstva. Nenadno se je ta mladina znašla pred povsem novo sociološko obliko svojega naroda in države, pred povsem novim evropskim stanjem notranje, narodno-samobitne okrepitve, ki je pričakovala že od nje neke določne usmeritvene aktivnosti. Ljubezen do naroda, ki jo je čutila in gojila ta mladina in ki je terjala kar najbolj odkritega in zvestega konkretnega dela, je to mladino navdala hkratu s skrbjo in odgovornostjo, kako bo kos tako resno pred njo postavljenim vprašanjem bližnje bodočnosti. Narodnostno čustvovanje in doživljanje nam bo torej ena izmed ločilnic med predvojnimi in

povojnimi generacijami, ki se kaže v tem, da se je prešnje tako čuvstvovanje — v vrstah predvojnih generacij v na tujinskih univerzah studirajočih in združujočih se pripadnikov n. pr. različnih slovanskih narodov — izživljalo le v nekako več ali manj močnem teženju in usmerjanju vsega narodnostnega doživljanja. To teženje — katerega značilen izraz je tudi pojav tkzv. panslavizma — je ustvarjalo le več ali manj živo kontinuiteto za bodočnost in podtalno pripravljalo pot narodnemu osvobojenju, dočim pa je doživljanje naroda povojne generacije zadobilo — vsaj pri večini Slovanov — že konkretno obliko z neposredno kretnjo k udejstvovanju ter praktični zaposlitvi vseh njenih sil. Dočim je bilo torej prejšnje narodnostno čutenje in stremljenje bolj teoretično-pripravljalnega značaja, je sedanje že praktično-gradeče.

2. Drugi tak vidik, ki nam služi pri iskanju razlike med miselnostjo predvojnih in pa povojnih generacij, imamo v socialnem doživljanju. Tudi socialnost še v posebni meri spremeni strukturo usmerjenosti predvojnega človeka. Poglejmo torej za razlogi ozir. vzroki, ki so povzročili to spremembo, ki je baš pri tej navedeni ločilnici najbolj očitna.

Predvsem je čut svobode in enakopravnosti, nezavisnosti in samozavestnosti, ki ga je po svetovni vojni zanesla močno poživljena demokracija v mase evropskih narodov, poostril vso kričečo razliko, vladajočo med podjetnikom in delavcem, ki je stvarjala na eni strani kasto bogatinov-mogočnjakov in na drugi kasto armade proletarijata. Vse to ni ostalo tudi na naših tleh brez precejšnjega odmeva. Mladina, ki je bistro gledala in še živo ter pristno socialno doživljala, je zdaj nujno morala dati z vso energijo svojega radikalizma slovo zgolj teoretičnemu dosedanjemu sociologiziranju, ki je več ali manj ravnodušno stalo ob strani. Iskreno je začela ta mladina sočuvstvovati s socialno šibkejšimi sloji in kazati na vse socialne krivice, ki jih je pred njenimi očmi bolj in bolj namnoževal kapitalistični družabni red.

Vendar pa socialni vidik za nas Slovane (če ne upoštevamo seveda Rusije!) ni toliko nov in izrazit, kot narodnostni, saj se tukaj razmere niso bistveno izpremenile, le da ga je svetovna vojna postavila v poostrejšo luč ter da je vlila — kot rečeno — v proletarske mase podvojeno in borbeno demokratično zavest enakosti in pravice nasproti kapitalizmu. Baš obvojnja doba pa je še tudi prinesla na področju tehnike nove iznajdbe, ki so dobro služile pri izrabljanju in pridobivanju gospodarskih dobrin, katere pa so zasegla seveda kapitalistična podjetja na račun nastajajočega proletarijata. Ta je vsled tega v goli samoobrambi lastne eksistence moral občutiti vedno hujše udarce kapitalista. Postavila se je ta mladina torej precej enotno na branik za človeško dostojanstvo ob času, ko je imela v ozračju preloma 1918 dovolj prilike, da je živo začutila ves kontrast tega

razrednega boja. Deloma so ji dala pobude že iz prejšnje dobe utrta zadevna pota, deloma pa je podroben socialni studij zasebno ali po predavanjih na prirejenih socialnih tečajih in mladinskih zborovanjih zanesel med mlado inteligenco novih pobud, mnogo resnosti in smisla za reševanje socialnih vprašanj ter teženj socialno zatiranih. Docela se je preobrazila — po njej — tudi miselnost in usmerjenost starejše generacije, ki ni mogla s takim pokretnim zagonom in ognjem socialno doživljati in razglabljati. V političnem življenju se je do tedaj malone ščitil in zastopal le kmečki sloj kot najsolidnejši in tudi kvantitativno najjačji, skoro nič branilcev in zagovornikov pa ni našel v javnem življenju tovarniško-delavski človek, katerega število in trpljenje je naraščalo bolj in bolj in vzbudilo — naravno — živo pozornost mladine, ki je pravilno čutila potrebo, da se prične tudi konkretno socialno udejstvovati. Odtod n. pr. splošno razkrinkavanje krivic, čezpóčitniški stiki z delavci zaradi proučevanja njih položaja, zahteva delavske zaščite pri političnih strankah in tako dalje.

3. Tretji vidik, ki naj ga še navedem in ki ni nič manj važen, je religiozni vidik. Tu moram predvsem omeniti ves oni preobrat v poglabitev in psihološko utemeljevanje religioznega doživljanja in dejstvovanja, ki ga je pri nas izvedlo naše mladinsko gibanje. To je približno v letih 1924—1930 zajelo lep del naše zavedne medvojne mladine in jo v prvi vrsti izrazito religiozno usmerilo (križarstvo!). Iz vrst te zrevolucionirane mladine se je vsepovsod razlegel klic po novem, globljem, radikalnejšem krščanskem življenju in dejstvovanju. Socialno, kakor narodno poglobljanje je ta mladina gledala vedno naprej v projekciji na religiozni ravnini, torej v prečiščenju in izboljšanju samega sebe in v močni zrasti posameznikove osebnosti. Redno je ta mladina kazala — bodisi na svojih zborovanjih bodisi v spisih — na mlačnost, površnost, polovičarstvo, komodnost in druge napake religioznega življenja in pojmovanja pri nas ter bičala z vso ostrino svojega radikalizma in idealnega hotenja nekrščansko, kapitalizmu usužnjeno dejanje in nehanje. Predvsem se ostro loči od tega globočinskega pojmovanja vernosti tradicionalna vera predvojnega inteligenta, ki je ostajala le prerada nekje na površju ali kvečjemu še zadelana nekje v zadnji kamrici, odkoder ni mogla zajeti in preveti vsega njegovega življenjskega dejstvovanja.

Pomembno je, da se to religiozno prizadevanje v okviru mladinskega gibanja ni obrnilo samo proti materializmu kot nazoru, marveč je prav tako ostro in predvsem naglašalo nevzdržnost tiste prakse, kateri je religija bila samo ali pa vsaj tudi le sredstvo v boju za drugotne, n. pr. gospodarske ali pa politične cilje. Najbistvenejše je pri vsem prav to, da je temu rodu religija pomenila vrednoto in sicer najvišjo vrednoto. S tem v zvezi je ta mladina nujno poudarjala tudi potrebo osebne, doživete religioznosti, ki naj ne bo samo zunanja, pa tudi ne samo na razumu — ali celo samo na politični

pripadnosti! — temelječa veroizpoved, marveč mora biti vedno izraza celotne osebnosti ter naj res zajame vsega človeka. Ta poudarek celotnosti ni največjega pomena samo za novo religiozno življenje posameznika, ki tako pristneje in globlje doživlja svet religioznih (transcendentalnih) vrednot, ampak tudi za objektivno kulturno življenje. Religiozna kultura se namreč more roditi samo tam in tedaj, kjer in kadar je religija osrednja plast doživljanja stvarjalne osebnosti.

Seveda bi bilo treba o vseh teh treh postavljenih ločilnicah morda še to in ono naglasiti kot razliko med predvojnimi in povojnimi našimi inteligentom in njegovo usmerjenostjo. Ta zaris razlike predvojnega in povojnega usmerjenosti nam je prikazal obraz predstavnikov dveh generacij le bolj v grobih črtah in na splošno, ne da bi se spuščal v podrobno obdelavo obeh, ki bi nam sicer mogla odkriti še marsikaj zanimivega in predvsem prikazati na lastnostih in usmerjenostih obeh primerjancev še v jasnejši in močnejši luči ono razmejnico in ločilnico, ki postaja hkratu že tudi mejnik dveh dob, dveh vekov zgodovine — svetovno vojno.

NARTE VELIKONJA

POMLAD

I

V strešnem žlebu so se kriče pretepali vrabci. Spreletavali so se na sveže prerahljane vrtno grede in vreščali kakor razvajeni otroci. Prst je puhtela po zakopanem gnoju, drevesa so že rahlo poganjala zelenje, košata češnja v kotu se je bila odela v snežno belo cvetje in magnolija je kakor svečke žgala svoje neodprte popke v solncu. S peskom posute vrtno steze so se bleščale v oči. Solnce se je poganjalo med pomladnimi oblaki, kakor bi plavalo skozi valove. Velika rumena hiša ob vrtu se je zdela, da se plaho umika pred žarki. Bilo je, kot bi ves svet nekam potoval. Vlekel je zgodnji neprijetni pomladni veter, ki še nosi zapoznele osatove kosmiče, gre še skozi obleko do kože in vonja po tajajočem se snegu.

Na vrtu so se sprehajali starčki, zvedavo nemirni so brskali po gredah in vneto iskali zalizane polže, trosili drobtinice kruha globom, ki so frfotali na trati, žlobudravo devetkali s kamenčki, mežikali v solnce in si tesno privijali suknje k brezkrvnim, otrplim telesom. Nejasen nemir se je pollaščal vseh: solnca, hiše, dreves, živali in ljudi. Vse je nekam hotelo. Da, tudi ti stari ljudje, ki so drsaje vlekli za seboj otekle noge ter so se jim tresle roke od slabosti. Vso